

Hoop houdt het vredeswerk gaande

Wat is er nodig om de vredesbeweging in beweging te houden? Wat is er nodig om dat oude ideaal van een vreedzame en menswaardige wereld dichterbij te brengen?

Opinie

Jan Gruiters

Wat kunnen wij doen om het verlangen naar vrede vast te houden?

Die vraag is juist in deze tijd onontkoombaar en urgent. Dit jaar herdenken we 75 jaar bevrijding. 75 jaar nooit meer Auschwitz. Nooit meer discriminatie en vervolging van minderheden. Nooit meer raciale politiek en nationalistische superioriteitswaan. Nooit meer oorlog. Bij elke herdenking horen we zeggen: vrijheid en vrede zijn niet vanzelfsprekend. Het klinkt als een bezweringsformule. Want de waarden waarvoor 75 jaar geleden zulke grote offers zijn gebracht staan onder toenemende druk.

Jodenhaat steekt de kop op. Moslims en andere minderheden ervaren dagelijks discriminatie. Migranten en vluchtelingen verdrukken op zee of verkommeren in kampen. Er zijn leiders die met 'eigen-volk-eerst-retoriek' electorale onzekerheid verzilveren in politieke macht. Er zijn nog altijd bloedige oorlogen en brute dictators. En wat het ergste is: het lijkt wel alsof deze inperkingen van vrijheid, vrede en recht vanzelfsprekend zijn geworden.

Ziekenhuizen bombarderen

Kijk naar het nieuws van de afgelopen dagen. In de VS geven rechters president Trump de vrije hand om migranten te weren. In Europa weigeren regeringen migranten van de verdrinkingsdood te redden. In Israël belooft een premier illegaal bezette gebieden voor altijd te annexeren. In Idlib bombarderen Rusland en Syrië ongestraft ziekenhuizen. In Londen is de wapenbeurs weer een doorslaand succes met klanten uit Saudi-Arabië en andere dubieuze dictaturen.

In de Tweede Kamer stemt een meerderheid in met wetgeving die de onafhankelijkheid van de journalistiek en de neutraliteit van noodhulp ondermijnt. In de miljoenennota is het budget voor ontwikkelings samenwerking procentueel in 46 jaar niet zo laag geweest is. Het is maar een greep uit het nieuws. Maar je voelt aan alles: dit is niet goed.

Daarom die onontkoombare vraag. Wat is er nodig om de vredesbeweging gaande te houden, om te blijven geloven in het ideaal van vrede. Bij het tastend zoeken naar antwoorden op deze pertinente vraag kom ik niet uit bij ronkende ideologieën en sluitende analyses maar bij verhalen van gewone mensen. Er zijn veel verhalen. Maar vandaag gebruik ik het verhaal over Sama.

Sama is een meisje dat inmiddels drie jaar oud is. Ze is geboren in Aleppo. De stad die symbool staat voor een nietsontziende oorlog. Een oorlog zonder einde in zicht. Aleppo is een oude stad die in vierduizend jaar door honderden generaties is opgebouwd en in één generatie is vernietigd. Het is een gebroken stad die ook symbool lijkt te staan voor onze gebroken hoop op vrede.

Sama betekent in het Arabisch

'lucht'. Lucht zoals elk mens die graag voor zich ziet. Een heldere hemel, een schijnende zon. In het geboortjaar van Sama is Aleppo echter belegerd. Elke dag zijn er luchtaanvallen. De zon gaat schuil achter dikke rookwolken. Het regent clusterbommen en vaatbommen uit de lucht. In de nacht verlichten fosforgranaten de duistere hemel boven de stad.

In Aleppo groeit Sama op. Op het eerste oog zoals elk kind. Ze zuigt op haar teen. Met een slaapliedje wiegt de moeder van Sama haar in slaap. Maar dan explodeert er een bom. We horen stemmen: „Naar beneden, naar beneden, er komt er nog één!” Het beeld wordt onscherp. Dan horen we het oorverdovende geluid van bominslagen. Er is vuur aan het einde van de gang. Er dringt rook naar binnen.

We kunnen dit zien omdat de journaliste Waad al-Kateab, de moeder van Sama, een film heeft gemaakt over het leven in belegerde Aleppo. De film *For Sama* is deze week in Europa uitgebracht.

In 2016, in het jaar waarin Sama geboren en Aleppo vernietigd wordt, vraagt een journalist aan de Amerikaanse presidentskandidaat Gary Johnson naar zijn plannen voor Aleppo. „Wat is Aleppo?”, is zijn ontluisterende antwoord. En wat nog pijnlijker is, dit antwoord wordt ook in Aleppo gehoord. Het is niet per ongeluk dat de film afsluit met een beeld waarin Sama een bord omhoog houdt met de tekst: 'Dit is Aleppo! Wat is gerechtigheid?'

Sama is geboren in Aleppo. De stad die symbool staat voor een nietsontziende oorlog

Maar hoe kan je met een film de onwetendheid en onverschilligheid over Aleppo, over de oorlog in Syrië en zoveel andere plaatsen doorbreken? In een eerste montage volgde de film chronologisch de ontwikkelingen in Syrië. Het begon met de hoop, met de geweldloze opstand tegen de repressie van Assad. En het eindigde met de wanhoop, met de systematische vernietiging van Aleppo.

De beelden waren schokkend. Niet om aan te zien. Maar de moeder van Sama ontdekte dat deze montage kijkers in het donker achterlaat, zonder hoop, machteloos.

Het leven van Sama

Samen met een Britse regisseur besloot ze een totaal andere montage te maken. Ze koos voor een andere kijk op de werkelijkheid. Een perspectief waarin niet de logica van het geweld centraal staat maar het leven van Sama.

De film pendelt in de nieuwe montage tussen donker en licht,

De Syrische regisseur Waad Al-Kateab maakte de indringende film *For Sama*. 'Er zullen altijd mensen zijn zoals Waad al-Kateab die halsstarrig blijven zeggen: ik kan het veranderen, ik wil het veranderen', aldus Jan Gruiters. Foto: AFP

tussen wanhoop en hoop, met het vitale leven van Sama en haar moeder als herkenbare levensdraad. Waad al-Kateab geeft in haar film zo een uniek beeld van leven in oorlog. Een leven waarin oprechte moed en even oprechte alledaagsheid dicht naast elkaar bestaan. Een leven waarin niet de taal van militairen, politici of analisten de boventoon voert maar de aspiratie van gewone mensen. Mensen die verliefd worden, kinderen krijgen, verlangen naar een tuin.

Zeker, de filmbeelden uit Aleppo zijn een dramatisch verslag van een ongekende humanitaire crisis. Maar *For Sama* maakt de kijkers niet machteloos maar strijdbaar. Sama geeft zuurstof aan de hoop, wakker het verlangen naar vrede aan. Overal waar de film wordt voorvertond zijn mensen niet alleen diep geraakt maar ook strijdbaar en opstandig.

Mensen beseffen dat ook zij wat kunnen veranderen, dat ze wat willen veranderen, dat ze willen laten zien dat het kan. Ze kunnen in elk geval de moeder van Sama steunen die zich samen met haar man, die als arts in Aleppo werkte, een actie is begonnen tegen de bombardementen van ziekenhuizen.

Wat kunnen we uit dit verhaal, wat kunnen we van deze ervaring van Waad al-Kateab en Sama leren? Een eerste inzicht is dat we de politieke werkelijkheid van vandaag meer moeten bezien vanuit het perspectief van de ander en niet enkel door de bril van eigen belangen. We moeten leren kijken met de ogen van de mensen die uitgesloten, gemarginaliseerd en vergeten raken. Als we met de ogen van Waad en Sama naar de oorlog in Syrië kijken dan beseffen we dat de internationale politiek steeds opnieuw de verkeerde prioriteiten heeft gesteld en dat nog altijd doet.

Nog altijd wordt stabiliteit in landen belangrijker geacht dan het oprechte verlangen van mensen naar vrijheid en een menswaardig bestaan. Nog altijd krijgt symboolbestrijding van terrorisme voorrang boven een diepte investering in vreedzame en inclusieve samenlevingen.

Nog altijd blijkt vermeende angst voor oorlogsvluchtelingen belangrij-

ker dan de internationale plicht om hen te beschermen en menswaardig op te vangen.

Een tweede les die we kunnen trekken is dat de logica van geweld, onrecht en uitsluiting niet alles bepalend is. De film *For Sama* bevestigt de tegendraadse vooronderstelling dat er altijd mogelijkheden voor vrede zijn. Ook in Aleppo komen er mogelijkheden voor vrede aan het licht. In elke situatie van oorlog, onderdrukking en onrecht staan er mensen op die de humaniteit redden. Steeds opnieuw zien we mensen de grenzen van hun eigen

Vrede dichterbij brengen. Dat kan als we beseffen dat we deel uitmaken van een gemeenschap

angst oversteken en de kloof van vijandschap overbruggen.

Aanhangers van de zogenaamde reaal politiek zullen die tegendraadse vooronderstelling dat vrede mogelijk is, ronduit naïef vinden. Maar we moeten die tegendraadse veronderstelling dat vrede mogelijk is koesteren en met kracht verdedigen.

Burgerslachtoffers

Bovendien, hoe naïef is het om voor de stabiliteit van landen te vertrouwen op dictators? Hoe onnozel is het om terroristen met geweld te bestrijden zonder iets te veranderen aan de omstandigheden waaronder terrorisme kan opbloeien. Hoe krankzinnig is het om oorlogen te starten die door gebrek aan politieke strategie eindeloos blijven voortduren ten kosten van steeds meer burgerslachtoffers. Wordt het niet hoog tijd om de zogenaamde reaal politiek af te rekenen op de resultaten die het belooft maar zelden aflevert.

De derde les is dat mensen die

betrokken zijn op elkaar en op de wereld over een enorme veranderkracht beschikken. Het zou te makkelijk zijn om te denken dat mensen van goede wil zomaar de wereldvrede kunnen bewerkstelligen. Maar we moeten de veranderkracht van mensen die betrokken zijn op elkaar en de wereld niet onderschatten.

Dat doen machthebbers immers ook niet. Overal in de wereld perken repressieve regeringen de politieke ruimte voor de civiele samenleving en de vrije pers verder in. Dat is het ultieme bewijs van de vitale veranderkracht die in samenlevingen verborgen ligt.

Vrede dichterbij brengen. Dat kan als we beseffen dat we deel uitmaken van een gemeenschap van mensen. Een gemeenschap die elk mens insluit, ook de mensen die zich vernederd of angstig voelen en daardoor tegenover ons kunnen staan met vijandige gevoelens. Een gemeenschap die gelooft dat mensen anders kunnen zijn dan ze in eerste instantie laten zien.

Vrede dichterbij brengen. Dat kan als we bereid zijn risico's te nemen. Als we de hoop op vrede willen verspreiden en vertalen in concreet politiek handelen dan zullen we niet alleen onbetreden paden moeten bewandelen maar ook onze eigen grenzen moeten passeren.

Ik ben niet cynisch, niet pessimistisch maar hoopvol gestemd. Door de geschiedenis heen blijkt het verlangen naar vrede besmettelijk. Steeds weer zijn er mensen die zich niet door angst maar door hoop laten leiden. Er zullen altijd mensen zijn zoals Waad al-Kateab die halsstarrig blijven zeggen: ik kan het veranderen. ik wil het veranderen, ik zal je laten zien dat ik het kan veranderen.

► Dit is een ingekorte versie van de lezing die Jan Gruiters, algemeen directeur van PAX, gisteren hield in de Domkerk in Utrecht, bij de start van de jaarlijkse Vredesweek. Voor Gruiters was het zijn laatste lezing als directeur, want per 1 oktober gaat hij met pensioen

► www.paxvoorvrede.nl